

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

УДК 338.43.01: 332.142.4 (477)
DOI: 10.15587/2313-8416.2019.188752

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛИХ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

О. Б. Назаркевич

У статті проводиться комплексний аналіз ефективності господарювання малих аграрних підприємств в Україні за допомогою рейтингової оцінки. Визначено рейтинг малих фермерських господарств за економічною ефективністю, екологічним станом та соціальним розвитком у регіональному розрізі. Обчислено інтегральний індекс ефективності господарювання малих фермерських господарств. Розроблено рекомендації щодо розвитку об'єднаних територіальних громад через стимулювання підтримки малого підприємництва

Ключові слова: мале підприємництво, фермерське господарство, децентралізація, об'єднані територіальні громади, сталий розвиток, кооперація

Copyright © 2019, O. Nazarkevych.

This is an open access article under the CC BY license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>).

1. Вступ

Реформування системи державного управління та територіальної організації влади на користь місцевого самоврядування має на меті забезпечити необхідні умови для проживання громадян та надання їм якісних публічних послуг. Основою досягнення поставленої мети є високий економічний розвиток об'єднаних територіальних громад і їх фінансове забезпечення. Фінансовий чинник найбільшою мірою впливає на формування спроможних громад, а відтак є важливим наповнення місцевих бюджетів не лише через їх дотаційність, а й збільшення суб'єктів господарювання. Тому активізація підприємницької діяльності у громадах сприятиме наповненню місцевих бюджетів, зменшенню міграції трудових ресурсів, розвитку соціальної інфраструктури тощо.

У 2018 р. в Україні налічувалося 355877 підприємств, з яких 95,4 % належать до малих [1]. Упродовж 2014–2018 рр. найбільш рентабельними були малі аграрні підприємства, які у більшості країн світу забезпечують продовольчу безпеку, сталий розвиток сільських територій та сприяють збереженню земельних ресурсів. В Україні мале аграрне підприємництво може стати основою економічного добробуту громад та їх екологічної безпеки. У зв'язку з цим виникла необхідність проведення комплексного аналізу рівня екологосоціоекономічної ефективності госпо-

дарювання малих аграрних підприємств в Україні за допомогою рейтингового оцінювання. Дане дослідження сприятиме розробці рекомендацій щодо підвищення ефективності регіонального розподілу фінансових ресурсів спрямованих на розвиток громад через стимулювання розвитку екологічно і соціально орієнтованого малого підприємництва.

2. Аналіз останніх публікацій по проблемі

Дослідженню проблем розвитку малого підприємництва та сільських територій присвячені наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених. Зарубіжні дослідники [2, 3] сформулювали комплексний підхід до обґрунтування розмірів фінансування розвитку підприємств аграрного сектора, а дослідження [4], показують позитивний вплив інновацій на продуктивність праці малих фермерських господарств та фінансові результати. Проте досліджень щодо формування нової регіональної системи підтримки малих аграрних підприємств на основі їх екологосоціоекономічної ефективності господарювання в умовах децентралізації владних та фінансових повноважень держави не проводились. Визначення ефективності господарської діяльності малих аграрних підприємств в регіональному розрізі сприятиме справедливій диференційованій підтримці малих підприємств та дотаційному розподілу коштів спрямованих на розвиток громад.

3. Мета та задачі дослідження

Метою роботи є проведення комплексного аналізу рівня екологосоціоекономічної ефективності господарювання малих фермерських господарств України за допомогою рейтингової оцінки та розробка рекомендацій щодо розвитку об'єднаних територіальних громад через підтримку малого екологічно і соціально орієнтованого малого підприємництва.

Для досягнення мети поставлено такі задачі:

– визначити систему показників ефективності господарювання малих фермерських господарств України за економічним, екологічним і соціальним напрямками;

– побудувати рейтинг регіонів України по кожному напрямку екологосоціоекономічної ефективності господарської діяльності малих фермерських господарств: рівні інтенсивності і ефективності виробничої діяльності, екологічного стану та соціального розвитку;

– провести комплексну рейтингову оцінку екологосоціоекономічної ефективності господарювання малих фермерських господарств;

– розробити рекомендації щодо розвитку об'єднаних територіальних громад через підтримку екологічно і соціально орієнтованого малого підприємництва.

4. Матеріали і методи

Для реалізації визначених завдань і досягнення поставленої мети використано загальнонаукові методи, специфічні економічні методи і фізико-економічну теорію сталого розвитку екологосоціосподарських систем [5]. Особливу увагу приділено методу ранжування – для побудови рейтингу малих фермерських господарств за ефективністю господарювання у регіональному розрізі. Оцінку ефективності діяльності малих фермерських господарств у регіонах України проведемо за наступним алгоритмом:

– визначення системи показників за окремими напрямками;

– розрахунок визначених показників за досліджуваній період часу;

– нормування середніх показників;

– розрахунок інтегральних індексів за кожним напрямком та визначення інтегральної рейтингової оцінки кожного регіону;

– побудова рейтингу регіонів за показниками кожного напрямку, інтегральними індексами й загальною рейтинговою оцінкою.

Усі первинні 22 показники діяльності малих фермерських господарств об'єднуються у 4 групи, що характеризують такі аспекти: рівень інтенсивності; рівень ефективності; екологічний стан; соціальний розвиток (табл. 1).

Таблиця 1

Групи показників для комплексного рейтингового оцінювання екологосоціоекономічної ефективності господарювання малих фермерських господарств в Україні

Назва групи	Показники
I група – показники для оцінювання рівня інтенсивності виробничої діяльності	– розмір 1 підприємства, га; – грошове оцінювання 1 га землі; – землезабезпеченість 1 працівника (на 1.01.2018 р.), га; – виробничі витрати на 1 га; – внесення мінеральних добрив на 1 га посівної площі; – умовне поголів'я на 100 га угідь.
II група – показники для оцінювання рівня ефективності виробничої діяльності	– виробництво продукції (валова продукція) на 1 га сільськогосподарських угідь, тис. грн; – окупність витрат (валова продукція на 1 грн витрат), грн; – виручка від реалізації продукції рослинництва на 1 га сільськогосподарських угідь, тис. грн; – виручка від реалізації продукції тваринництва на 1 умовну голову, тис. грн; – прибуток на 1 га сільськогосподарських угідь, тис. грн; – коефіцієнти дохідності продукції рослинництва; – коефіцієнти дохідності продукції тваринництва.
III група – показники для оцінювання рівня екологічного стану регіонів	– рівень освоєності (відношення площі сільськогосподарських угідь до загальної площі малого фермерського господарства), %; – рівень розораності (відношення площі ріллі до площі сільськогосподарських угідь), %; – внесення органічних добрив на 1 га посівної площі, т; – частка інтенсивних культур у структурі посівів, %.
IV група – показники для оцінювання рівня соціального розвитку	– прибуток на 1 працівника, грн; – оплата праці 1 працівника, грн; – плата за 1 га земельного паю, грн; – питома вага найманих працівників, %; – частка доходу від наданих послуг у загальній виручці малого фермерського господарства, %

Джерело: сформовано автором.

Для проведення рейтингового оцінювання екологосоціоекономічної ефективності господарювання малих аграрних підприємств взято показники, які доступні у статистичній звітності діяльності малих фермерських господарств і які могли б врахувати особливості аграрної сфери кожного регіону.

При формуванні узагальнюючого показника необхідно забезпечити інформаційну односпрямованість показників. Для цього їх поділяють на стимулятори і дестимулятори. Прямий зв'язок виникає між узагальнюючим показником і показником-стимулятором, а обернений – між показником і показником-дестимулятором. З-поміж вибраних показників дестимуляторами є рівень розораності сільськогосподарських угідь, рівень інтенсивності використання ріллі, частка інтенсивних культур. При агрегуванні їх в одну оцінку дестимулятори перетворюються на стимулятори.

Для рейтингової оцінки розвитку регіонів використаємо методіку, представлену у Постанові Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2015 р. № 856 «Про затвердження Порядку та Методики проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики» [6].

Зіставлення та порівняння відібраних показників потребує їх попереднього нормування. Головним завданням нормалізації є приведення показників до безвимірних величин за умови збереження співвідношення між ними.

Для нормалізації показників використаємо формулу (1):

$$R_j = \sum_{i=1}^n \frac{x_{\max i} - x_{ij}}{x_{\max i} - x_{\min i}} + \sum_{i=1}^n \frac{x_{ij} - x_{\min i}}{x_{\max i} - x_{\min i}}, \quad (1)$$

де R_j – сума рейтингових оцінок конкретного регіону за кожним з показників, що характеризують окремий аспект;

x_{ij} – значення i -го показника j -го регіону;
 $x_{\max i}$ – максимальне значення i -го показника;
 $x_{\min i}$ – мінімальне значення i -го показника.

Перша частина формули використовується для оцінки показників стимуляторів, друга частина – для оцінки показників дестимуляторів.

Далі визначаємо середнє арифметичне значення суми за всіма показниками, що характеризують окрему групу інтегральних індексів по регіонах України за формулою (2):

$$R_{cpi} = \frac{R_i}{n}, \quad (2)$$

де R_{cpi} – середнє арифметичне суми інтегральних індексів конкретного регіону за всіма показниками окремої групи;

n – кількість показників, за якими проводився розрахунок за окремою групою.

Наступний етап аналізу полягає у визначенні інтегральної рейтингової оцінки, яка є середнім

арифметичним значенням суми рейтингових оцінок конкретного регіону за всіма групами (3):

$$I_j = \frac{\sum_{i=1}^m R_{cpi}}{m}, \quad (3)$$

де I_j – середнє арифметичне суми рейтингів конкретного регіону за всіма групами;

m – кількість напрямів, за якими проведено розрахунок.

5. Результати дослідження та їх обговорення

Сучасне мале аграрне підприємництво України представлено різними організаційно-правовими формами. Фермерські господарства є найпоширенішою формою господарювання, частка яких понад 92 % усіх малих аграрних підприємств. Враховуючи їх чисельність і перспективність для розвитку громад, рейтингове оцінювання рівня екологосоціоекономічної ефективності господарювання проведемо на основі комплексного аналізу малих фермерських господарств України в регіональному розрізі.

Розраховані інтегральні індекси за усіма показниками кожної групи та інтегральна рейтингова оцінка дали можливість визначено ранг кожного регіону України за ефективністю господарювання малих фермерських господарств. У результаті аналізу виявлено значну відмінність показників інтенсивності виробничої діяльності малих фермерських господарств у регіональному розрізі. Найвищий індекс інтенсивності виробництва малих фермерських господарств виявлено у Вінницькій, Волинській, Київській, Львівській, Сумській, Хмельницькій, Черкаській і Чернігівській областях, а найнижчий рівень у Дніпропетровській, Донецькій, Житомирській, Закарпатській, Миколаївській, Одеській і Чернівецькій областях (рис. 1).

Отримані результати показують, що малі фермерські господарства у центрально-східних областях України (найближче знаходяться до центру на рис. 1) володіють найкращим потенціалом для розвитку, а відтак мають мати високу екологосоціоекономічну ефективність господарської діяльності.

Друга група показників комплексної рейтингової оцінки визначає рівень ефективності виробництва в малих фермерських господарствах України. У цій групі також спостерігаються значні відмінності показників у регіональному розрізі (рис. 2). Виробництво валова продукція на 1 га сільськогосподарських угідь є найвищим у малих фермерських господарствах Тернопільської (0,000), Закарпатської (0,194), Львівської (0,207), Чернівецької (0,306), Волинської (0,304) та Хмельницької (0,377) областей, а найнижчим – Донецької (0,100), Запорізької (0,955), Миколаївської (0,919), Луганської (0, 914) і Херсонської (0,865) областей. Отже, ефективність використання земельних ресурсів у західних областях України, які характеризуються гіршими якісними параметрами, є вищою, ніж в областях південно-східного регіону [7, 8].

Рис. 1. Оцінка рівня інтенсивності виробничої діяльності малих фермерських господарств України у регіональному розрізі, 2018 р. Джерело: розраховано та побудовано автором на основі даних Держстат України [1]

Рис. 2. Оцінка рівня ефективності виробництва у малих фермерських господарств України, 2018 р. Джерело: розраховано та побудовано автором на основі даних Держстат України [1]

Також деякі відмінності спостерігаються між індексом рівня екологічного навантаження господарської діяльності малих фермерських господарств у регіональному розрізі. Найбільше навантаження на земельні ресурси здійснюють малі фермерські господарства південно-східних областей, зокрема: Кіровоградської (0,996), Миколаївської (0,959), Дніпропетровської (0,948), Харківської (0,884), Одеської (0,880), Луганської (0,842) і Запорізької (0,816) (рис. 3). Загалом, для всієї країни характерний дуже

високий рівень залучення земель у сільськогосподарський оборот: сільськогосподарське освоєння території малими фермерськими господарствами – 98,9 %, розораність сільськогосподарських угідь – 96,3 %.

Тому доцільно вивести з обороту частини найменш продуктивних угідь, адже надмірне використання сільськогосподарських земель призводить до порушення природного процесу ґрунтоутворення і посилення ерозійних процесів [9].

Рис. 3. Оцінка рівня екологічного навантаження малих фермерських господарств України у регіональних межах, 2018 р. Джерело: розраховано та побудовано автором на основі даних Держстат України [1]

У результаті проведеного аналізу виявлено значну варіацію показників для оцінювання рівня соціального розвитку малих фермерських господарств в регіонах України. Найвищий індекс соціальної спрямованості мають малі фермерські господарства Полтавської (0,282), Черкаської (0,331), Сумської (0,344) та Вінницької (0,392) областей, а найнижчий – Закарпатської (0,800), Чернівецької (0,787) та Івано-Франківської (0,752) та Луганської (0,747) областей (рис. 4). Низька соціальна захищеність працівників

малих фермерських господарств у західних областях України зумовлена низькою прибутковістю на одного працівника, низьким рівнем найманої праці та оплати праці. На низьке значення індексу соціальної спрямованості, окрім впливу вибору напрямів сільськогосподарського виробництва, велику роль відіграють неформальні інститути, а саме прагнення індивідуалізму, недовіра. Незадовільний стан оплати праці негативно впливає на масову робочу міграцію сільського населення західних областей у сусідні країни.

Рис. 4. Порівняльна оцінка рівня соціальної спрямованості малих фермерських господарств України у регіональних межах. Джерело: розраховано та побудовано автором на основі даних Держстат України [1]

Враховуючи різні аспекти діяльності малих фермерських господарств в Україні та провівши комплексну рейтингову оцінку, визначили найкращі ре-

зультати у восьми областях України: Львівській, Волинській, Чернівецькій, Хмельницькій, Закарпатській, Тернопільській, Київській та Рівненській (табл. 2).

Таблиця 2

Матриця розподілу регіонів України за інтегральними показниками ефективності господарювання малих фермерських господарств у 2018 р.

Регіони	Рівень інтенсивності	Рівень ефективності	Рівень екологічної безпеки	Соціальна складова	Інтегральна рейтингова оцінка
Вінницька	0,450	0,461	0,811	0,254	0,4942
Волинська	0,432	0,5921	0,437	0,206	0,4166
Дніпропетровська	0,650	0,7512	0,948	0,340	0,6723
Донецька	0,649	0,7653	0,561	0,265	0,5602
Житомирська	0,637	0,5938	0,596	0,238	0,5164
Закарпатська	0,642	0,6048	0,404	0,202	0,4630
Запорізька	0,626	0,8460	0,816	0,332	0,6552
Івано-Франківська	0,604	0,6575	0,602	0,252	0,5289
Київська	0,510	0,428	0,699	0,225	0,4655
Кіровоградська	0,546	0,6321	0,996	0,326	0,6252
Луганська	0,570	0,6424	0,842	0,297	0,5880
Львівська	0,450	0,489	0,445	0,187	0,3924
Миколаївська	0,752	0,7524	0,959	0,342	0,7013
Одеська	0,704	0,8540	0,880	0,347	0,6962
Полтавська	0,540	0,552	0,696	0,250	0,5093
Рівненська	0,533	0,6138	0,530	0,229	0,4764
Сумська	0,508	0,4867	0,777	0,253	0,5061
Тернопільська	0,534	0,3662	0,734	0,220	0,4637
Харківська	0,561	0,7034	0,884	0,317	0,6165
Херсонська	0,653	0,6204	0,711	0,266	0,5628
Хмельницька	0,445	0,4345	0,719	0,231	0,4571
Черкаська	0,400	0,5572	0,805	0,272	0,5085
Чернівецька	0,655	0,5369	0,425	0,192	0,4524

високий рівень
середній рівень
низький рівень

Джерело: розраховано та побудовано автором на основі даних Держстат України [1]

Низькі значення за інтегральним рейтинговим індексом ефективності діяльності малих фермерських господарств спостерігаються у регіонах, де забезпеченість сільського господарства якісними ґрунтами є найвищою (в Миколаївській, Одеській, Харківській, Дніпропетровській, Запорізькій, Кіровоградській і Херсонській областях). Серед причин, що обумовлюють низький рівень ефективності господарювання малих фермерських господарств південно-східних областей України, належать: порушення науково обґрунтованих норм сівозмін інтенсивних культур; низький рівень водо забезпечення для землеробства; занепад галузі тваринництва [10]. Також низька ефективність використання природного потенціалу земельних ресурсів малими фермерськими господарствами у цих регіонах України зумовлена значним впливом інституційних, соціальних та організаційно-економічних факторів.

Характерною особливістю господарської діяльності малих фермерських господарств України є високий рівень освоєності та розораності сільськогосподарських угідь, зменшення чисельності найманих працівників.

З огляду на отримані результати можна запропонувати рекомендації щодо стимулювання розвитку територіальних громад через підтримку екологосоціо-економічного малого підприємництва.

1. Оцінка рівня інтенсивності виробництва в малих фермерських господарствах України показала

кращі умови ведення господарської діяльності у південно-східних та центральних регіонах. За рахунок високої продуктивності природно-ресурсного потенціалу та залучення фінансових ресурсів з різних джерел органи місцевого самоврядування мають забезпечити активізацію малого аграрного підприємництва. Зарубіжний і вітчизняний досвід показує ефективність державно-приватного партнерства у розвитку малого підприємництва, а відтак територіальних громад.

2. Високий рівень екологічного навантаження господарської діяльності малих фермерських господарств на земельні ресурси суперечить вимогам раціонального природокористування. Тому першочерговою державною та регіональною підтримкою розвитку підприємств має бути спрямована господарствам з нижчим рівнем розораності сільськогосподарських угідь, які спеціалізуються на виробництві продукції тваринництва і мають гірші показники економічної ефективності. Важливим напрямом підвищення ефективності аграрного землекористування малих фермерських господарств є перехід до органічного виробництва.

Також низький рівень екологічного розвитку у південних областях зумовлений високою часткою під посівами високоінтенсивних культур, а саме соняшнику. Покращення догляду за посівами та дотримання науково обґрунтованих сівозмін можливо за рахунок введення в сівозміну заміників соняшнику – олійних культур (льон олійний, гірчиця сиза і бі-

ла), які мають високу продуктивність та рентабельність, зменшують втрати гумусу та сприяють збереженню родючості ґрунту [11].

3. Одним з головних напрямів покращення соціального розвитку у Західних областях України, головним чином у сільській місцевості, має бути стимулювання розвитку сільськогосподарської кооперації. Саме кооперативні об'єднання забезпечують економічно-ефективне та екологічно обґрунтоване використання земельних ресурсів малими аграрними підприємствами із понесенням найменших витрат на 1 га угідь. Найбільш перспективним є розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації, яка сьогодні значною мірою залежить від місцевого самоврядування. Підвищити відповідальності органів місцевого самоврядування за активізації підприємницької діяльності можна через введення додаткових критеріїв для отримання базової дотації, зокрема кількість зареєстрованих на території об'єднаної територіальної громади малих підприємств та кооперативних формувань.

6. Висновки

1. Результатом проведення комплексної рейтингової оцінки ефективності господарювання малих фермерських господарств є виявлення значної диференціації екологосоціоекономічних показників у регіональному розрізі. Окреслені сильні і слабкі складові господарської діяльності малих фермерських господарств в регіонах України можуть стати основою фо-

рмування перспективних напрямів сталого розвитку малого підприємництва у територіальних громадах.

2. На основі комплексної рейтингової оцінки встановлено рівні екологосоціоекономічної ефективності господарювання малих фермерських господарств у регіональному розрізі, зокрема найкращий у Львівській, Волинській, Чернівецькій, Хмельницькій, Закарпатській, Тернопільській, Київській та Рівненській областях, а найгірший у південно-східних областях, де забезпеченість сільського господарства якісними ґрунтами є найвищою.

3. Децентралізація владних та фінансових повноважень держави на користь місцевого самоврядування створює умови для активного розвитку малого підприємництва. Одним з головних напрямів підвищення соціального розвитку у територіальних громадах є розвиток кооперативних формувань за рахунок державно-приватного партнерства. Зменшення екологічного навантаження малих аграрних підприємств у східних областях України має відбуватися за рахунок переходу до органічного виробництва, введенню в сівозміни нішевих культур, активного розвитку галузі тваринництва. Органам місцевого самоврядування необхідно делегувати головну відповідальність за активізацію підприємництва у громадах.

Подяки

Публікація містить результати досліджень, проведених за грантом Президента України за конкурним проектом Ф82/48585.

Література

1. Дані Державної служби статистики України. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Wasilewski, M., Felczak, T. (2013). Efektywność strategii płynności finansowej w gospodarstwach rolniczych o zróżnicowanej sile ekonomicznej. Zarządzanie i Finanse, 11 (2 (2)), 491–501.
3. Juszczak, S. (2013). Amortyzacja w ekonomice agrobiznesu. Warszawa: Wydawnictwo SGGW, 277.
4. Ho, K. L. P., Nguyen, C. N., Adhikari, R., Miles, M. P., Bonney, L. (2018). Exploring market orientation, innovation, and financial performance in agricultural value chains in emerging economies. Journal of Innovation & Knowledge, 3 (3), 154–163. doi: <http://doi.org/10.1016/j.jik.2017.03.008>
5. Гринів, Л. С. (2013). Наукові проблеми формування стратегії збалансованого розвитку національної економіки в Україні. Вісник соціально-економічних досліджень, 3 (2), 118–125. Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsed_2013_3\(2\)_20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsed_2013_3(2)_20)
6. Про затвердження Порядку та Методики проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики (2015). Постанова Кабінету Міністрів України № 856. 21.10.2015. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/856-2015-%D0%BF> Дата звернення: 24.11.2019
7. Маргин, А. Г., Осипчук, С. О., Чумаченко, О. М. (2015). Природно-сільськогосподарське районування України. Київ: ЦП “Компринт”, 328.
8. Пронюк, Г. В. (2010). Основні чинники антропогенного впливу на земельні ресурси. Східно-Європейський журнал передових технологій, 2 (6 (44)), 55–58. Available at: <http://journals.urau.ua/eejet/article/view/2687>
9. Назаркевич, О., Терехух, М. (2016). Перспективні орієнтири сталого розвитку малого аграрного підприємництва. Формування ринкової економіки в Україні, 36, 113–116.
10. Назаркевич, О. Б. (2017). Державне регулювання розвитку малого аграрного підприємництва в Україні. Львів, 271.
11. Про затвердження нормативів оптимального співвідношення культур у сівозмінах в різних природно-сільськогосподарських регіонах: Постанова Кабінету Міністрів України № 164. 11.02.2010. Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/164-2010-%D0%BF> Дата звернення: 25.11.2019

Received date 24.09.2019

Accepted date 16.10.2019

Published date 30.11.2019

Назаркевич Оксана Богданівна, кандидат економічних наук, Державна установа "Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього Національної академії наук України", вул. Козельницька, 4, м. Львів, Україна, 79026

E-mail: oksankanaz@gmail.com